

СОЦІАЛЬНЕ ОБСЛУГОВУВАННЯ ЯК ВИД СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

Казанчан А.А., кандидат юридичних наук, доцент

Херсонський державний університет

Стаття присвячена визначенню та аналізу соціального обслуговування як самостійного виду соціального забезпечення громадян в Україні, його поняття, змісту, видів, ознак, розмежуванню з іншими видами соціального забезпечення.

Ключові слова: соціальне забезпечення, соціальне обслуговування, соціальні послуги, непрацездатні громадяни.

Статья посвящена определению и анализу социального обслуживания как самостоятельного вида социального обеспечения граждан в Украине, его понятия, содержания, видов, признаков, разграничению с другими видами социального обеспечения.

Ключевые слова: социальное обеспечение, социальное обслуживание, социальные услуги, нетрудоспособные граждане.

Kazanchan A.A. SOCIAL SERVICES AS A KIND OF SOCIAL SECURITY OF CITIZENS UKRAINE

The article is devoted to the definition and analysis of social services as a separate type of welfare of citizens of Ukraine, its concepts, content types, attributes, separate from other types of social security.

Keywords: social security, social services, social services, disabled citizens.

В радянській юридичній науці соціальне обслуговування як вид соціального забезпечення громадян розглядалось у зв'язку із соціальними послугами як конкретними діями, заходами, видами робіт, які здійснювались

(або виконувались) на користь непрацевдатних громадян і які становлять зміст соціального обслуговування цих громадян [1-2]. Нині розуміння змісту та видів соціального обслуговування дещо змінилось, про що свідчать результати наукових праць сучасних вчених [3-7].

Дослідження різних аспектів права соціального забезпечення, що розпочались ще в середині ХХ століття, завдяки зусиллям радянських науковців, таких як В.С.Андреєв, Є.І.Астрахан, В.А.Ачаркан, К.М.Доброхотова, А.Н.Єгоров, О.Д.Зайкін, М.Л.Захаров, Р.І.Іванова, В.А.Тарасова, М.В.Філіппова, Я.М.Фогель, М.А.Янтураєва та інших, призвели до формування самостійної галузі права соціального забезпечення. В результаті наукових досліджень і законодавчої практики були визначені предмет та методи права соціального забезпечення, його джерела, принципи, види та форми соціального забезпечення. На сучасному етапі дослідження проводяться завдяки зусиллям російських науковців В.П.Галаганова, О.В.Горшкова, М.Л.Захарова, О.Є.Мачульської, Е.Г.Тучкової та інших, українських науковців Н.Б.Болотіної, В.Я.Бурака, Т.З.Гарасиміва, С.М.Синчук, І.М.Сироти, Б.І.Сташківа, І.С.Ярошенко та інших.

Наукові дослідження видів соціального забезпечення, в тому числі і соціального обслуговування, мають бути продовжені й у подальшому, як у теоретичній, так і у практичній площині. Метою даної статті є спроба визначення та аналізу поняття, змісту, ознак соціального обслуговування, його видів, категорій отримувачів соціальних послуг.

Згідно із ст.1 Закону України «Про соціальні послуги» під соціальними послугами розуміють комплекс заходів з надання допомоги особам, окремим соціальним групам, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати, з метою розв'язання їхніх життєвих проблем. В той же час, соціальне обслуговування розглядається в якості системи соціальних заходів, яка передбачає сприяння, підтримку і послуги, що надають соціальні служби окремим особам чи групам населення для подолання або пом'якшення життєвих труднощів, підтримки їх соціального

статусу та повноцінної життєдіяльності. При цьому, відповідно до ч.1 ст.5 даного Закону соціальне обслуговування разом з матеріальною допомогою є однією з основних форм надання соціальних послуг [8].

На наш погляд, таке розуміння соціального обслуговування і його зв'язку з соціальними послугами є дещо помилковим, адже соціальні послуги є суттю, змістом соціального обслуговування, а не навпаки. Саме тому, на наш погляд, виникає потреба в дослідженні соціального обслуговування як одного з видів соціального забезпечення громадян, визначення його змісту, характерних ознак, видів, категорій отримувачів, а також його співвідношення з іншими видами соціального забезпечення та з соціальними послугами.

На наш погляд, для визначення поняття, змісту соціального обслуговування слід виходити з наступних міркувань:

по-перше, змістом соціального обслуговування є надання послуг, виконання роботи, тобто здійснення певних дій, заходів в інтересах та на користь непрацевдатних осіб;

по-друге, надання послуг, виконання роботи має здійснюватись, як правило, безоплатно або за частину їх вартості, тобто на пільгових засадах, адже отримувачами таких послуг, робіт є непрацевдатні громадяни, які опинились в складних життєвих обставинах і не мають достатнього рівня забезпечення, потребують допомоги від держави, суспільства.

Таке розуміння соціального обслуговування не суперечить, в цілому, законодавчому визначенню останнього в ст.1 Закону України «Про соціальні послуги» [8]. Однак, на наш погляд, в даному законі дещо розширюється зміст соціального обслуговування і до нього включаються ті матеріальні блага (грошові виплати, майно), які становлять зміст інших видів соціального забезпечення (забезпечення допомогоюми, натурального забезпечення).

На наше переконання, кожен вид соціального забезпечення має бути самостійним і характеризуватися своїми власними змістом, ознаками, суб'єктами, які надають і отримують такі матеріальні блага.

Так змістом пенсійного забезпечення є виплата щомісячних і, як правило, довічних грошових сум – пенсій, які сплачуються непрацездатним громадянам у старості, з інвалідності, в разі втрати годувальника тощо. Змістом забезпечення допомогою є виплата одноразових, регулярних або щомісячних грошових сум – допомог – непрацездатним громадянам з тимчасової непрацездатності, безробіття, народження дитини тощо. Змістом натурального забезпечення є забезпечення непрацездатних громадян предметами, речами, майном безкоштовно або на пільгових засадах у зв'язку з інвалідністю, безпритульністю, малозабезпеченістю, наслідками стихійного лиха тощо.

У зв'язку з цим, на наш погляд, більш доцільно казати про те, що соціальне обслуговування, змістом якого є надання соціальних послуг, може поєднуватися (надаватися разом) з іншими видами соціального забезпечення у вигляді забезпечення допомогою, компенсаціями (грошове забезпечення), натурального забезпечення (забезпечення предметами, речами, майном).

Саме ж соціальне обслуговування має обмежуватись виключно послугами, роботами, заходами, які вчиняються на користь та в інтересах непрацездатних осіб. Послуги, робота характеризуються тим, що в ході них відбувається активна фахова діяльність працівників соціальних, медичних, освітніх та інших установ, організацій, підприємств, які реалізують свої професійні вміння, навички щодо соціального обслуговування громадян. До таких послуг слід віднести, наприклад, надання послуг побутового характеру (прибирання приміщень, готування їжі та інших), лікувальних послуг (лікування, діагностика, консультування, профілактика), надання освітніх послуг (навчання непрацездатних громадян в закладах освіти, проходження практики).

Згідно з ч.5 ст.7 Закону «Про соціальні послуги» соціальні послуги можуть надаватися як за плату, так і безоплатно. При цьому, соціальні послуги державними та комунальними суб'єктами, а також іншими суб'єктами, що надають соціальні послуги із залученням бюджетних коштів,

в обсягах, визначених державними стандартами соціальних послуг, безоплатно надаються:

- громадянам, які не здатні до самообслуговування у зв'язку з похилим віком, хворобою, інвалідністю і не мають рідних, які повинні забезпечити їм догляд і допомогу;
- громадянам, які перебувають у складних життєвих обставинах у зв'язку з безробіттям і зареєстровані в державній службі зайнятості як такі, що шукають роботу, бездомністю, стихійним лихом, катастрофами, особам, яких визнано біженцями або особами, які потребують додаткового захисту, якщо середньомісячний дохід цих осіб нижчий, ніж встановлений прожитковий мінімум;
- дітям та молоді, які знаходяться у складній життєвій ситуації у зв'язку з інвалідністю, хворобою, сирітством, безпритульністю, малозабезпеченістю, конфліктами і жорстоким ставленням у сім'ї [8].

На наш погляд, перелік непрацездатних громадян, які мають отримувати соціальні послуги безкоштовно або із зменшенням їх вартості має бути розширеним, адже відповідно до ст.1 Конституції Україна визнає себе соціальною державою, що означає, що непрацездатні громадяни, які потребують матеріальної допомоги і обслуговування, мають їх отримати за рахунок суспільних коштів споживання [9]. Зрозуміло, що категорій непрацездатних громадян, які потребують соціальної допомоги в зв'язку із перебуванням у складних життєвих ситуаціях, випадках, значно більше, ніж вказано у законі. Можливо, для інших категорій непрацездатних громадян, що не отримали права на безкоштовне соціальне обслуговування, слід розширити надання соціальних послуг на пільгових засадах, тобто за частину їх вартості.

Щодо надання платних соціальних послуг, то, на наш погляд, їх встановлення є доцільним у таких випадках, коли:

- надання соціальних послуг непрацездатним громадянам безкоштовно або на пільгових засадах чинним законодавством не передбачено;

- надання соціальних послуг здійснюється понад встановлені норми або такі соціальні послуги є додатковими;

- надання послуг не пов'язано із потребою надати допомогу особам, що опинились в складних життєвих ситуаціях, не вирішують, в цілому, їх проблем.

Відповідно до ч.3 ст.5 Закону «Про соціальні послуги» соціальне обслуговування здійснюється:

- за місцем проживання особи (вдома);
- у стаціонарних інтернатних установах та закладах;
- у реабілітаційних установах та закладах;
- в установах та закладах денного перебування;
- в установах та закладах тимчасового або постійного перебування;
- у територіальних центрах надання соціальних послуг;
- в інших закладах соціальної підтримки (догляду) [8].

Крім того, відповідно до цього Закону можуть надаватися такі види соціальних послуг:

- соціально-побутові послуги - забезпечення продуктами харчування, м'яким та твердим інвентарем, гарячим харчуванням, транспортними послугами, засобами малої механізації, здійснення соціально-побутового патронажу, соціально-побутової адаптації, виклик лікаря, придбання та доставка медикаментів тощо;

- психологічні послуги - надання консультацій з питань психічного здоров'я та поліпшення взаємин з оточуючим соціальним середовищем, застосування психодіагностики, спрямованої на вивчення соціально-психологічних характеристик особистості, з метою її психологічної корекції або психологічної реабілітації, надання методичних порад;

- соціально-педагогічні послуги - виявлення та сприяння розвитку різнобічних інтересів і потреб осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, організація індивідуального навчального, виховного та корекційного процесів, дозвілля, спортивно-оздоровчої, технічної та

художньої діяльності тощо, а також залучення до роботи різноманітних закладів, громадських організацій, заінтересованих осіб;

- соціально-медичні послуги - консультації щодо запобігання виникненню та розвитку можливих органічних розладів особи, збереження, підтримка та охорона її здоров'я, здійснення профілактичних, лікувально-оздоровчих заходів, працетерапія;

- соціально-економічні послуги - задоволення матеріальних інтересів і потреб осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, що реалізуються у формі надання натуральної чи грошової допомоги, а також допомоги у вигляді одноразових компенсацій;

- юридичні послуги - надання консультацій з питань чинного законодавства, здійснення захисту прав та інтересів осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, сприяння застосуванню державного примусу і реалізації юридичної відповідальності осіб, що вдаються до протиправних дій щодо цієї особи (оформлення правових документів, захист прав та інтересів особи, інша правова допомога тощо);

- послуги з працевлаштування - пошук підходящої роботи, сприяння у працевлаштуванні та соціальне супроводження працевлаштованої особи;

- інформаційні послуги - надання інформації, необхідної для вирішення складної життєвої ситуації (довідкові послуги); розповсюдження просвітницьких та культурно-освітніх знань (просвітницькі послуги); поширення об'єктивної інформації про споживчі властивості та види соціальних послуг, формування певних уявлень і ставлення суспільства до соціальних проблем (рекламно-пропагандистські послуги);

- інші соціальні послуги [8].

Критично оцінюючи даний перелік соціальних послуг, слід зазначити, що такі види соціально-побутових послуг як забезпечення продуктами харчування, м'яким та твердим інвентарем, гарячим харчуванням, засобами малої механізації, соціально-економічних послуг як надання натуральної чи грошової допомоги, а також допомоги у вигляді одноразових компенсацій не

є видами соціальних послуг, а, фактично, є видами натурального або грошового забезпечення.

Виходячи з вищезазначеного, пропонуємо наступні висновки:

По-перше, соціальне обслуговування є самостійним видом соціального забезпечення, змістом якого є надання соціальних послуг, виконання роботи на користь непрацездатних громадян у випадках, передбачених законодавством.

По-друге, такі соціальні послуги, роботи мають надаватись непрацездатним громадянам переважно безкоштовно або на пільгових засадах. Підстави надання платних соціальних послуг, виконання роботи мають бути чітко визначені законодавством.

По-третє, отримувачами соціальних послуг, виконання робіт є непрацездатні громадяни, які опинились в складних життєвих обставинах і не мають достатнього рівня забезпечення, потребують допомоги від держави, суспільства.

По-четверте, соціальне обслуговування слід чітко відмежовувати від інших видів соціального забезпечення, таких як грошове забезпечення (пенсії, допомоги, компенсації), натуральне забезпечення (предмети, речі, майно), забезпечення пільгами.

Література:

1. Советское право социального обеспечения: Учебн. пособие. - С.-Пб.: Изд-ва С.-Петербург. ун-та, 1992. – 144 с.
2. Советское право социального обеспечения: Учебн. пособие / Под ред. П.М. Маргиева. – М.: Юрид. лит-ра, 1989. – 400 с.
3. Бойко М.Д. Право соціального забезпечення України: Навч. посіб.: - К.: “Олан”, 2004. - 312 с.
4. Болотіна Н.Б. Право соціального захисту України: Навч. посіб. – К.: Знання, 2005. – 615с.
5. Гарасимів Т. Право соціального забезпечення України: Загальна частина. - Дрогобич: Видавн. фірма “Відродження”, 2004. - 240 с.

6. Синчук С.М., Бурак В.Я. Право соціального забезпечення України: Навч. посіб. / За ред. С.М. Синчук. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2006. – 318с.

7. Сташків Б.І. Теорія прав соціального забезпечення: Навч. посіб. – К.: Знання, 2005. – 405 с.

8. Про соціальні послуги: Закон України №966-IV від 19.06.2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. - №45. – Ст.358.

9. Конституція України №254-к від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. - 1996. – №30. – Ст. 141.